

KECSKÉS GUSZTÁV

A francia diplomácia és az 1956-os magyar forradalom

A francia kormányzatnak a magyar forradalom kapcsán tett kül- és belpolitikai lépései és főként azok indítékai a mai napig kevésbé ismertek.¹ A Nyugaton és a volt szovjet blokk országaiban ma már szintén kutatható levéltári anyagok azonban lehetővé teszik, hogy árnyalt képet nyerjünk a magyar forradalom franciaországi visszhangjáról. A francia politikai élet és társadalom reakcióját dokumentáló források rendkívüli bősége miatt azonban úgy döntöttem, hogy a teljes franciaországi politikai és társadalmi reakció tanulmányozása helyett elsősorban a francia diplomáciának a magyar forradalomra adott válaszát fogom vizsgálni. Így a közvélemény, a sajtó, a kulturális élet és a belpolitikai erők magatartásának bemutatását csak a francia kormány részéről a magyarországi forradalmi eseményekkel kapcsolatban tett külpolitikai lépések elemzéséhez használtam fel.

Az alábbiakban három fő kérdésre keressük a választ: a) mi jellemezte a francia diplomácia magatartását az 1956-os magyar forradalom kapcsán? b) hogyan illeszkedik ez a reakció a nemzetközi kapcsolatok történetébe? Végül, c) milyen hatást tettek az 1956-os magyarországi események a magyar–francia diplomáciai kapcsolatokra? E kérdések megválaszolása lehetővé teszi, hogy mélyebben megismerjük az 1956-os forradalom nemzetközi hátterét és jelentőségét.

Az 1989–1990-es rendszerváltás óta Magyarországon is lehetővé vált az 1956-os forradalom mélyreható, forrásokon alapuló kutatása, a korabeli események ideológiai torzításoktól mentes vizsgálata és az eredmények publikálása is. *Az 1956-os Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete* a kutató-

¹ 1996. szeptembertől a Pécsi Tudományegyetemen, 1997. novembertől a Sorbonne Nouvelle Paris III Egyetemen készítettem 2003. febr. 3-án Párizsban megvédett doktori disszertációm, amelynek címe *La diplomatie française et la révolution hongroise de 1956*. E tanulmányban az értekezés fő következtetéseit foglalom össze. Ezúton fejezem ki köszönetemet a munkámat anyagilag és szakmailag támogató intézményeknek, így Franciaországban a Francia Kormánynak, a Sorbonne Nouvelle Paris III Egyetemennek; Magyarországon a Pécsi Tudományegyetemnek, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének, az 1956-os Intézetnek, a Hidegháború-történeti Kutatóközpontnak, a XX. Század Intézetnek, az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramoknak (OTKA F-030 125.), a Soros Alapítványnak (Budapest), Budapest IV. Kerület Önkormányzatának; Belgiumban a Belgiumi Francia Közösségnek.

sok egyik központja, mindig fő célkitűzései között szerepeltette a forradalom nemzetközi összefüggéseinek a feltárását. Korábban csak Nyugaton jelentek meg fontos munkák a témáról.² A világgpolitikai tényezők vizsgálatához az 1960–1970-es években csak másodlagos források álltak még rendelkezésre: a sajtó, a hivatalos megnyilatkozások és a visszaemlékezések. Az 1980-as évek második felétől azonban az amerikai, az angol, a francia és más nyugati levéltári anyagok is kutathatóvá váltak. A kelet-európai kommunista rendszerek összeomlása pedig lehetővé tette, hogy bepillantást nyerjünk ezen országok magyar forradalommal foglalkozó kormányzati és pártirataiba is. 1992–1993-ban pedig az események alakításában kulcsszerepet játszó Szovjetunió dokumentumainak a nagy részét is megismerhették a kutatók.

Ami a levéltári anyagok feldolgozottságát illeti, a már hozzáférhető szovjet források fontosabb részét publikálták és igen alaposan elemezték is.³ Ugyanez mondható a lengyel dokumentumokról is.⁴ A jugoszláv, kelet-német, csehszlovák és román iratokat szintén vizsgálták már a kutatók,⁵ az amerikai⁶ és

- 2 Néhány fontosabb monográfia: *François Fejtő*: La tragédie hongroise ou une révolution socialiste anti-soviétique. Paris, 1956.; *Paul E. Zinner*: Revolution in Hungary. New York–London, 1962.; *Miklós Molnár*: Victoire d'une défaite. Budapest 1956. Paris, 1968.; *Bill Lomax*: Hungary 1956. London, 1976.; *Gosztonyi Péter*: A magyar forradalom története. München, 1981.; *Ferenc Fehér–Ágnes Heller*: Hungary 1956 Revisited. The Message of a Revolution – a Quarter of a Century After. London–Boston, 1983.; *Federigo Argentieri–Lorenzo Gianotti*: L'ottobre ungherese. Roma, 1985.
- 3 Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB Levéltárából. Szerk. Vjacseszlav Szereda–Alekszandr Sztikalin. Bp. 1993.; A „Jelcin-dosszié”. Szovjet dokumentumok 1956-ról. Szerk. Gál Éva–Hegedűs B. András–Litván György–Rainer M. János. Bp. 1993.; Döntés a Kremlben, 1956. A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról. Szerk. Vjacseszlav Szereda–Rainer M. János. Bp. 1996.; Szovjet nagyköveti iratok Magyarországról, 1953–1956. Kiszjeljov és Andropov titkos jelentései. Szerk., bev. Baráth Magdolna. Bp. 2002.
- 4 Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai. Szerk., ford., bev. Tischler János. Bp. 1996.; *Tischler János*: Lengyelország és Magyarország a két nemzet sorsfordító történelmi eseményei idején, 1956-ban és 1980–1981-ben. Doktori disszertáció, ELTE, 2000.
- 5 Top secret. Magyar–jugoszláv kapcsolatok, 1956. Dokumentumok. Szerk. Kiss József–Ripp Zoltán–Vida István. Bp. 1995. (Iratok a magyar diplomáciai kapcsolatok történetéhez, 1956–1989); Top secret. Magyar–jugoszláv kapcsolatok, 1956. december–1959. február. Dokumentumok. Szerk. Kiss József–Ripp Zoltán–Vida István. Bp. 1995. (Iratok a magyar diplomáciai kapcsolatok történetéhez, 1956–1989); *Ruff Mihály*: Magyarország és az NDK kapcsolatairól. 1956. november–1958. március. Múltunk 40(1995) 2. sz. 30–66.; *Hope M. Harrison*: Az 1956-os magyar felkelés és a kelet-német pártpolitika. In: Évkönyv. V. 1996/1997. Bp. 1997. 164–174.; *Christian F. Ostermann*: Kelet-Németország és a magyar forradalom. In: Évkönyv V. i. m. 175–185.; Magyar Országos Levéltár (= MOL) XXXII-16-a, Az 1956-os magyar forradalomra vonatkozó külföldi levéltárakból származó dokumentumok fénymásolatai, Csehszlovákia, 1955–1958. (A csehszlovák dokumentumok annotált listáját Reiter József készítette 1994-ben.); 1956. Explozia. Percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria. Ediție întocmită de Corneliu Mihai Lungu–Mihai Retegan. București, 1996.; *Mihai Retegan*: A román kommunizmus és az 1956-os magyar és lengyel válság. A Politikai Bizottság titkos levéltárának újonnan feltárt dokumentumai. In: Évkönyv. V. i. m. 132–136.
- 6 Foreign Relations of the United States, 1955–1957. XXV. Eastern Europe. Editor in Chief: John P. Glennon. Editors: Edward C. Keefer–Ronald D. Landa–Stanley Shaloff. Washington, 1990.;

brit⁷ anyagokat szintúgy, s végül a forradalom olaszországi, svájci, ausztriai, belgiumi, hollandiai, kanadai fogadtatásáról is írtak. Megszülettek az első, noha még nem monografikus összegzések, melyek közül a legjelentősebb Békés Csaba nevéhez fűződik.⁸

Az 1956-os magyarországi forradalomról már az események idején, s azt követően pedig különösen sok publikáció, cikk és könyv született Franciaországban részben magyar, részben francia szerzők tollából a legkülönbözőbb politikai-ideológiai nézetek jegyében. A már akkor is hosszú ideje franciaországi száműzetésben élő, nagy tekintélyű, magyar származású újságíró és történész, Fejtő Ferenc volt az első, aki a francia szellemi élet elé tárta a magyar forradalom „igazságát”. Schreiber Tamás, a *Le Monde* Magyarországon tartózkodó tudósítójaként közvetlenül vállalt részt a francia társadalom tájékoztatásában. Kende Péter, Méray Tibor és Molnár Miklós az 1956-ban emigráltak közül szintén sokat tettek a forradalom emlékének ébrentartásáért a frankofon területeken. A korabeli francia értelmiség legismertebb képviselői, Raymond Aron, Albert Camus, Jean-Paul Sartre, Marcel Merleau-Ponty, Claude Lefort szintén kifejtették nézeteiket a magyar 1956 kérdésében.⁹ Ami pedig a szakirodalmat illeti, a forradalmat egyedüli témául választó történelmi műveken kívül a IV. Köztársaságot, a második világháború utáni francia külpolitikát, illetve a nemzetközi kapcsolatokat elemző átfogó monográfiák is mind teret adtak a témának.

Az 1956-os magyar forradalom franciaországi visszhangjáról szintén születtek feldolgozások,¹⁰ melyek túlnyomó többsége a francia baloldal, elsősorban a kommunista értelmiség reakcióját mutatja be. Ez valószínűleg a *Francia Kom-*

Amerikai követjelentések 1956-ból. Közzéteszi, bev., jegyz. Vida István. Társadalmi Szemle 47(1992) 2. sz. 77–93.; *Békés Csaba: Az Egyesült Államok és a magyar semlegesség 1956-ban.* In: Évkönyv. III. 1994. Bp. 1994. 165–178.; *Iratok a magyar–amerikai kapcsolatok történetéhez, 1957–1967.* Dokumentumgyűjtemény. Szerk. Borhi László. Bp. 2002.

7 A budapesti angol követ titkos jelentése az 1956. évi magyar forradalom okairól és következményeiről (1957. I. 3.). Közzéteszi: Szaszko István. Levéltári Szemle 40(1990) 3. sz. 66–72.; A budapesti angol követség 1956. novemberi–decemberi jelentéseiből. Közzéteszi: Vida István. Társadalmi Szemle 46(1991) 1. sz. 66–79.; *Békés Csaba: A brit kormány és az 1956-os forradalom.* In: Évkönyv. I. 1992. Bp. 1992. 19–38.; *A magyar kérdés az ENSZ-ben és a nyugati hatalmak titkos tárgyalásai, 1956. október 28–november 4.* (Brit külügyi dokumentumok.) Közli: Békés Csaba. In: Évkönyv. II. 1993. Bp. 1993. 39–71.; *Eva Haraszti-Taylor: The Hungarian Revolution of 1956. A Collection of Documents from the British Foreign Office.* Nottingham, 1995.

8 *Békés Csaba: Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában.* Bp. 1996.

9 Magyarul ld. '56 és a franciák. Francia gondolkodók a magyar forradalomról. Raymond Aron, Albert Camus, Cornelius Castoriadis, François Fejtő, Claude Lefort, Marcel Merleau-Ponty, Jean-Paul Sartre írásai. Bp. 1993.

10 Íme néhány példa: *Stéphane Dufoix: Exil et politique. Le cas hongrois en France après 1956,* DEA szakdolgozat Marc Lazar vezetésével, Université de la Sorbonne Paris I, 1992–1993.; *Florance Grandsenne: Les intellectuels français face aux crises du communisme en Europe du Centre-Est. Perception et interprétation des mouvements et de leur répression (1956–1981),* doktori disszertáció, 3 köt., Institut d'Etudes Politiques de Paris, Serge Bernstein vezetésével, 1998. 1. köt.: Budapest, 1956.; *Klenyánszky Sarolta: Les répercussions de la révolution hongroise*

munista Párt korabeli szellemi túlsúlyával magyarázható. A munkák egy másik csoportja a sajtót elemzi. Stéphan Dufoix, a *Sorbonne Paris IX* oktatója, aki doktori disszertációjában a Közép-Európából Franciaországba irányuló 1945 utáni bevándorlás (és a bevándorlók) történetét dolgozta fel, az 1956-os magyar menekültügy, valamint az ekkor alakult emigráns szervezetek vizsgálatához levéltári forrásokat is felhasznált.¹¹ Magyarországon a forradalom franciaországi vonatkozásairól alig valami látott eddig napvilágot. Litván György gyűjtött dokumentumokat a tárgyra vonatkozóan Franciaországban a *Külügyminisztérium* és a *Francia Kommunista Párt* levéltárában, melyek tartalmát röviden ismertette.¹² Garadnai Zoltánnak a *Magyar Országos Levéltárban* végzett kutatásai rávilágítottak a szóban forgó korszak francia–magyar diplomáciai kapcsolatainak egyes összefüggéseire.¹³ Mindeddig nem született azonban összefoglaló tanulmány sem a franciaországi politikai és társadalmi viszangról, sem pedig a francia diplomáciának a magyar forradalom kapcsán tanúsított magatartásáról. Jelen tanulmány – elsősorban levéltári kutatásokra támaszkodva – éppen ez utóbbi feladatnak az elvégzésére vállalkozik.¹⁴

de 1956 et de sa répression dans le Parti communiste français. Szakdolgozat Olivier Faron vezetésével. Lyon, 2002, l'Université Lumière – Lyon II (Faculté de Géographie, de Tourisme et d'Histoire); 1956. Le commencement de la fin. Actes du colloque »BUDAPEST 1956–1996«. Palais du Luxembourg, Paris, 28 et 29 octobre 1996. Réd., présentation: François Fejtő–Gilles Martinet. Paris, 1997.; *Jean-François Sirinelli*: Intellectuels et passions françaises. Manifestes et pétitions au XXème siècle. Chapitre VIII: Un automne 1956. Paris, 1990.; *Olivier Tocqueville*: L'Humanité face au coup de Prague de 1948 et à la révolution hongroise de 1956. Szakdolgozat, 1980.; *Guy Turbet-Delof*: La Révolution hongroise de 1956. Journal d'un témoin. Paris, 1996.; *Christine Vignaud*: L'opinion française face aux événements de l'Europe de l'Est de 1956. Szakdolgozat Robert Frank vezetésével, 1986–1987.; Les intellectuels et l'opinion publique en France face à la révolution hongroise de 1956 c. 1996. okt. 17–19-én a Magyarországi Francia Kulturális Intézetben tartott tudományos konferencia, melynek francia nyelvű jegyzőkönyvét és annak magyar fordítását Csapodi Csaba készítette 2000-ben (a kézirat a Francia Kulturális Intézet „Médiathèque”-jében van elhelyezve).

11 *Stéphane Dufoix*: Exil et politique. Eléments pour une sociologie de la politique en émigration: l'exemple des Hongrois, des Polonais et des Tchécoslovaques en France de 1945 à nos jours, politique-tudományi doktori disszertáció, Université Paris I Sorbonne, Département de science politique, 1997. 2 kötet.

12 *Litván György*: Francia dokumentumok 1956-ról. In: Évkönyv. III. i. m. 139–147.

13 *Garadnai Zoltán*: A magyar–francia diplomáciai kapcsolatok története, 1945–1966. *Külpolitika* 7(2001) 1–2. sz. 112–152.

14 A tanulmány alapjául szolgáló disszertáció legnagyobb része levéltári forrásokon alapszik. Ami a franciaországi forrásokat illeti: a Külügyminisztérium Levéltárában az Európával kapcsolatos 1956 és 1960 között keletkezett külügyi anyag Magyarországra vonatkozó dossziéi bőségesen tartalmaznak dokumentumokat az 1956-os forradalommal kapcsolatban annak bel- és külpolitikai, gazdasági, hadügyi és egyházi vonatkozásairól egyaránt. 1961–1965 időszakából bizonyos dokumentumok már szintén hozzáférhetőek a kutatás számára a magyar politikai emigrációról és a francia–magyar kapcsolatokról. A Miniszteri Kabinetiroda dossziéiban és a Főtitkárságnál egyaránt maradtak fontos iratok (pl. Guy Mollet és Konrad Adenauer 1956. nov. 6-i tanácskozá-sáról). A Nations Unies et Organisations Internationales (NUOI) és a Service des Pactes elnevezésű minisztériumi osztályok iratsorozatai különösen értékesnek bizonyultak témám szem-

A francia diplomáciának az 1956-os magyar forradalommal kapcsolatos reakciója áll tehát érdeklődésünk középpontjában. Mielőtt a téma közepébe vágánk, tekintsük át röviden a Quai d'Orsay Magyarországgal kapcsolatos politikáját a forradalom kitörése előtt, az események idején és azok után, hogy mérlegelhessük, milyen tényezők hatottak a francia diplomáciára a magyar felkeléssel összefüggő döntési folyamat során! Az első kérdés tehát, hogy az 1956-os forradalom előzményei és a forradalmi események milyen hatással voltak a francia külpolitikára, és az miként reagált minderre!

Az *olvasás*, a Szovjetunióban Sztálin halálát követő liberalizálódás, amely később a szovjet blokk más országaira is áterjedt, kedvező fogadtatásra talált a nyugati diplomácia egyes köreiből, így a francia *Külügyminisztériumban* is. Mivel azonban a külpolitikai döntéshozók tökéletesen tisztában voltak a második világháború befejezése nyomán kialakult európai *status quo*, illetve a szovjet–amerikai szembenállással jellemezhető bipoláris világrend biztosította szűk mozgástérrel, a nyugati kormányok, köztük a szocialista párti Guy Mollet vezette

pontjából. Az előbbi a francia diplomácia ENSZ-beli tevékenységét vizsgálta meg, míg az utóbbi Franciaország NATO-ban tanúsított magatartásának megismerését segítette. A többi állami szerv levéltári anyagaiból megemlítendő az Elnökség, a kormány, valamint a Belügyminisztérium iratai, amelyeket a Nemzeti Levéltár (Archives Nationales) őriz, amelyek szintén foglalkoznak a korabeli Magyarország és a magyar forradalom ügyeivel. A belügyi iratok közül a prefektusok havi jelentéseinek összegzései különös figyelmet érdemelnek. A hadsereg, a Nemzetgyűlés, valamint a Szenátus (le Conseil de la République korabeli elnevezéssel) levéltári dokumentumai kiegészítik információinkat az 1956-os magyar forradalom franciaországi visszhangjáról. A pártok levéltári anyagai közül elsősorban a Szocialista Párt (a korabeli SFIO: Section Française de l'Internationale Ouvrière), valamint a Francia Kommunista Párt archívumában őrzött iratokat használtam fel munkám során. E dokumentumok gyakran felvilágosítással szolgálnak a pártok politikai magatartásának valódi motivációiról és a párton belüli vitákról. Az 1956-ban Franciaországban hatalmon lévő szocialista párt iratai részben pótolják bizonyos közintézmények nem kutatható levéltári anyagait (pl. a minisztertanácsi jegyzőkönyvek). Az FKP belső iratai pedig bepillantást engednek a súlyos válságot átélő vezetőség stratégiájába. A felderített katolikus, protestáns és zsidó levéltári források feldolgozására elegendő idő híján nem került sor. Későbbi kutatások pótolhatják majd ezt a hiányt.

A NATO Nemzetközi Titkárságának Brüsszelben található Levéltárában az 1956-os magyar forradalommal kapcsolatban a szövetség különböző fórumairól származó számos dokumentumot gyűjtöttem. Kiegészítve ezeket a francia Külügyminisztérium NATO-ügyekben illetékes osztályának irataival, valamint a belga állandó képviselő miniszteréhez küldött távirataival, nagy pontossággal megismerhetjük a NATO szerepét a nyugati diplomáciai egyeztetésben nem is csak a magyar válsággal összefüggésben, hanem a kelet–nyugati viszony egészét tekintve is. Az Észak-atlanti Tanács üléseinek jegyzőkönyvei és a többi szervezeti egységben keletkezett források felvilágosításokkal szolgálnak az egyes tagországok álláspontjának változásairól és azok kölcsönhatásairól. Megfigyelhetjük továbbá, hogy Franciaország mennyire tudta befolyásolni NATO-partnereit, ill., hogy milyen mértékben hatott a szövetség a francia politikára.

Végül, a Magyar Országos Levéltárban őrzött magyar külügyi dokumentumok, lényegileg a Külügyminisztérium és a párizsi magyar követség közti diplomáciai levelezés, valamint a Külügyminisztérium illetékes szervei által készített, a budapesti francia követséggel kapcsolatos feljegyzések számos pontosítással szolgálnak a magyar–francia diplomáciai kapcsolatok fejlődéséről, természetesen hivatalos magyar nézőpontból.

francia kabinet, nem kívánták túl energikus lépésekkel gyorsítani a folyamatot. Ezt az óvatos és passzív politikát alkalmazták a magyar forradalom 1956. október 23-i kitörése után is, amely egyébként ugyancsak meglepte Párizst, mint ahogy a többi nyugati fővárost is. Mint ismeretes, 1956. július 26-án Gamal Abdel Nasszer, egyiptomi elnök bejelentette a Szezei-csatorna államosítását. A britekkel közösen szervezett katonai válaszcsoport néhány nappal később megindult előkészítése, majd Izrael Egyiptom elleni október 29-i támadása tovább szűkítette a francia kormány magyar válsággal kapcsolatos cselekvési terét, és fokozta a főként a Közel-Keletre összpontosító párizsi vezetés ez irányú passzivitását.¹⁵ Amikor a francia kormányzat képviselői szimpátiájukat fejezték ki a felkelés iránt, és elítélték Magyarország Szovjetunió általi elnyomását, gondosan ügyeltek arra, hogy nyilatkozataik semmiképpen ne okozzanak túlzott feszültséget a Szovjetunióval fenntartott viszonyukban. Az ENSZ ideális terepe volt a politika megvalósításának.¹⁶ Később viszont mégis kívánatosnak tűnt a magyar ügy előtérbe helyezése a világszervezet fórumain, hiszen a szezei ügy kipattanása után Franciaország Nagy-Britanniával együtt a politikai támadások keresztüztüzebe került Egyiptom elleni katonai fellépésük miatt. A két szövetséges azt szeretete volna elérni, hogy a szezei háború tárgyalása végett november 1-jén összehívott ENSZ Rendkívüli Közgyűlés vegye fel napirendjére a magyar ügyet is, hogy ekként megossza és részben el is terelje a szezei válságra irányuló nemzetközi figyelmet. Az Egyiptommal szolidáris harmadik világbeli országok szimpátiájának a megnyerésére törekvő amerikaiak ellenállása azonban megghiúsította ezeket a próbálkozásokat, így a magyar forradalom kérdését csak annak leverése után, november 4-én kezdték hivatalosan is tárgyalni a Közgyűlésen. A francia kormány óvatossága és be nem avatkozási politikája nyilvánult meg abban is, hogy a francia diplomácia semmilyen kezdeményezést sem tett a szovjet blokkban zajló forradalmi események érdemi befolyásolására. Tevékenysége csupán információk gyűjtésére, továbbítására és értelmezésére szorítkozott. Bár a francia diplomaták jó munkát végeztek e téren, következtetések nem befolyásolták érzékelhető módon a francia kormány Magyarországgal kapcsolatos döntéshozatalát. Az európai *status quo* fenntartása és a szezei háború kaptak tehát prioritást.¹⁷

15 1956. okt. 22. és 24. között a franciaországi Sèvres-ben angol–francia–izraeli titkos egyeztető tárgyalásokra került sor, amelynek során véglegesen rögzítették a szezei háború forgatókönyvét. A szezei akció és az 1956-os magyarországi események kapcsolatáról ld. *Kecskés Gusztáv: A szezei válság és az 1956-os magyar forradalom. Denis Lefebvre: A szezei ügy c. könyvének* (Bp. 1999. [Osiris könyvtár. Média]) Utószava. (135–148.)

16 A francia diplomáciának a magyar forradalommal kapcsolatos ENSZ-beli tevékenységéről ld. *Kecskés Gusztáv: Franciaország politikája az ENSZ-ben a „magyar ügy” kapcsán: 1956–1963. Századok* 134(2000) 1171–1194.

17 A francia külpolitikának az 1956-os magyar forradalom előzményeivel és magukkal a forradalmi eseményekkel kapcsolatos reagálásával doktori disszertációm Első részében foglalkozom (I. 24–193.). Ennek lábjegyzeteiben részletesen utalok a felhasznált forrásokra.

De vajon milyen hatást gyakorolt a magyarországi válság a francia belpolitikára és társadalomra?¹⁸ A hidegháború viszonyai között a IV. Köztársaság Franciaországában a külpolitika elválaszthatatlanul összefonódott a belső ideológiai harcokkal.¹⁹ A kommunizmus és a „szabad világ” értékeiről folytatott ideológiai vita éppen a magyar tragédia kapcsán ért tetőpontjára.²⁰ A magyar forradalom hatása ilyen okokból a francia társadalmi és politikai élet minden szféráját egyaránt érintette. A politikai, társadalmi, sőt kulturális és vallási csoportosulások nagy része gondosan ügyelt rá, hogy nyilvánosan is állást foglaljon a témáról. Emiatt a magyar ügy a látszat ellenére is inkább belső mint nemzetközi politikai kérdés volt Franciaország számára. Annál is inkább, mivel Magyarország kívül esett Párizs megszokott ható- és érdekkörén. Külpolitikai tekintetben az algériai háborút, a szuezi válságot és az európai integráció megalapozását tekintették fontos ügynek. Meglepő tehát a lakosság és a politikai osztály reakciójának a rendkívüli intenzitása, amely több tényezővel is magyarázható. A hidegháború átpolitizált légkörének köszönhetően a francia közvélemény élénk figyelemmel követte a „vasfüggöny” túloldalán élő magyar nép harcát, és a sajtó tovább erősítette ennek társadalmi visszhangját. A francia lakosság túlnyomó többsége felháborodott a szovjetek brutális magyarországi fellépése és az azt helyeslő *Francia Kommunista Párt* állásfoglalása miatt.²¹ A magyar forradalom fegyveres leverése egyrészt, a francia kormányzat aktív szerepvállalásával zajló szuezi háború másrészt alkalmat és további érveket adott a már régóta egymással szemben álló antikommunista és kommunista politikai tábor újabb összeütközéséhez. Ráadásul a magyar ügy kapcsán kitűnő lehetőség kínálkozott nem lebecsülendő politikai előnyök megszerzésére is. A szocialista SFIO és a befolyása alatt álló CGT-FO szakszervezet erőteljes kampánya az FKP és a CGT ellen különösen jó példa erre. A szocialisták ugyanis, élesen elítélve a magyar tragédia folytán kompromittálódott kommunista erőket, igyekeztek elhódítani jelentékeny szavazóbázisukat. Sőt, komoly erőfeszítéseket tettek aktivistáik átcsábítására is.²² Minden valószínűség szerint ilyen belpolitikai szempontok

18 Az 1956-os magyar forradalomnak a francia társadalomra és belpolitikai életre tett hatásáról doktori disszertációm Második részében írok részletesen (I. 194–311.).

19 *Alfred Grosser*: La IVe République et sa politique extérieure. Paris, 1972. 35.

20 *Jean-Pierre Bernard*: Novembre 1956 à Paris. Vingtième siècle. Revue d'histoire 1991. ápr.–jún. 80.

21 A Francia Kommunista Párt Politikai Bizottságának 1956. nov. 4-i nyilatkozatát (Déclaration du Bureau Politique du Parti Communiste Français) ld. *L'Humanité* 1956. nov. 5. 1. A párt vezetésének válságáról és taktikájáról ld. *Philippe Robrieux*: Histoire intérieure du Parti Communiste. II. 1945–1972. De la Libération à l'avènement de Georges Marchais. Paris, 1981. Levéltári források a témáról a Francia Kommunista Párt Levéltárában (Párizs): III Archives »papier«, Archives de direction, Archives du Secrétariat et du Bureau politique (1944–1971): Décisions du Secrétariat (1956–1958); Décisions du Bureau politique (1956–1958). Enregistrements audio des réunions du Comité Central du Parti Communiste Français de 1952 à 1962.

22 A francia szocialista párt levéltárában több irat foglalkozik az SFIO vezetősége és Kéthly Anna kapcsolatával: Office universitaire de recherche socialiste (OURS, Párizs), Archives d'organisations, Parti socialiste SFIO (1944–1969): sténographie des réunions du Comité directeur

húzódtak meg a szocialista párt vezetése alatt álló kormány magyar menekülteket segítő nagyszabású szolidaritási intézkedései mögött. A Guy Mollet-kabinet igyekezett tehát belpolitikai eszközként hasznosítani a magyar kérdés által keltett heves reakciókat.

Nem tagadhatók ugyanakkor a magyar események franciaországi visszhangjának határai sem. 1956. december végére a közvélemény érdeklődése érezhetően csökkent a magyar tragédia iránt. A francia politikai erők sem igyekeztek az ügyet a továbbiakban is napirenden tartani. A különlegesen heves reagálás ellenére a magyar válság franciaországi visszhangja végül nem idézett elő alapvető és tartós változást sem a közvéleményben, sem az ország politikai életében. A *Francia Kommunista Párt* taglétszámát és szavazóbázisát a néhány válságos hónap így alig érintette.

Megfigyelhettük tehát, hogy a francia kormány hogyan használta fel Magyarország ügyét a nemzetközi politikában annak érdekében, hogy lehetőleg elterelje a figyelmet a szuezi háborúról. A Guy Mollet vezette francia kormány ráadásul belpolitikai téren is eszközként használta fel a magyar kérdést.²³ A *Belügyminisztérium* által országos szinten megszervezett gyűjtési akciókkal és megemlékezésekkel, valamint a sajtó (elsősorban a rádió) adta lehetőségekkel élve a kormány is hozzájárult a francia közvélemény mozgósításához. Legnagyobb szabású akciója a november 18-ára, „a magyar lakosság érdekében” meghirdetett „nemzeti nap” volt.²⁴ Nincs azonban annak semmi nyoma, hogy a nagy intenzitással reagáló társadalom és belpolitika bármiféle hatással lett volna a diplomáciai döntéshozatal folyamatára. A magyar forradalom leverésének erőteljes franciaországi visszhangja végül maga is puszta eszközzé vált, akkor amikor a francia diplomácia vezetői a különböző nemzetközi fórumokon, mindenekelőtt az *Egyesült Nemzetek Szervezetében* elmondott beszédekben érveik alátámasztására hivatkoztak rá.

A francia diplomácia Magyarországgal kapcsolatos magatartása a magyar forradalom leverése utáni időszakban is tökéletesen illeszkedett a nyugati tömb politikájába. Tevékenységének legfontosabb része továbbra is az információk gyűjtése, továbbítása és értelmezése volt, és valódi (konkrét) lépés ebben az időszakban is ritkának számít. Idézzünk fel közülük néhányat, hogy bemutathassuk a Quai d'Orsay álláspontját determináló tényezőket!²⁵

de la SFIO, tome 13, 1 juillet 1956–21 juin 1957, réunions du 7 novembre 1956 et du 13 mars 1957.

23 Ld. *Robert Frank* előadását a *Les intellectuels et l'opinion publique en France face à la révolution hongroise de 1956 c. konferencián*, i. m. 173.

24 Archives Nationales (Párizs) F1 C III 1350: Voeux et motions concernant la Hongrie (extraits de presse, secours à la Hongrie; journée nationale du 18 novembre). Dosszié: Secours à la Hongrie. A Belügyminisztérium (politikai ügyek) távirata az anyaországi prefektusoknak, Journée nationale en faveur population hongroise (1956. nov. 10.).

25 A francia diplomáciának az 1956-os magyar forradalom leverésével és a berendezkedő Kádár-rendszerrel kapcsolatos politikáját doktori disszertációm Harmadik részében mutatom be részletesen (II. 313–473.).

A helyzetet továbbra is a bipoláris nemzetközi rendszer határozta meg. Franciaországnak a „nyugati táborhoz” való kötődését látva természetesnek tekinthető, hogy a francia kormány nyilvánosan is kifejezte rosszállását a szovjetek magyarországi politikájával és a Kádár-kormánnyal szemben. Ez a magatartás a közvélemény várakozásainak is megfelelt. A francia diplomácia kinyilvánította nemtetszését az ENSZ Közgyűlésének vitáiban és határozatai révén, valamint azáltal, hogy a Szovjetunióval és Magyarországgal fenntartott kétoldalú kapcsolataiban a NATO-országok diplomáciai bojkottjához csatlakozott, továbbá a magyar menekültek tömeges befogadásával és a magyar politikai emigráció támogatásával egyaránt. Mindazonáltal a francia döntéshozók ennél nem mentek tovább. Ezután is akkurátusan betartották a hidegháború játékszabályait, nevezetesen az érdekszférák sérthetlenségének az elvét. Ez az óvatosság a Quai d’Orsay egész magatartásában megmutatkozott. Kísérletet sem tettek a magyar események lényegi befolyásolására. Következésképpen a francia kormány diplomáciai lépéseinek többsége a válság által közvetlenül érintett térség határain kívül – az ENSZ-ben és a NATO-ban – realizálódott.²⁶

A francia külpolitika célja az ENSZ Közgyűlésén több mint hat évig, 1962 decemberéig napirenden lévő magyar kérdésben egyre világosabbá vált: az amerikaiakkal karöltve hatni kívántak a világ közvéleményére, főként az ún. Harmadik Világ országaira úgy, hogy bemutatták a befolyási övezetét kiterjeszteni szándékozó Szovjetunió „igazi” arcát. Igen jellemző, hogy a párizsi kormány, noha lelkesen részt vett a Moszkva és Budapest ellen a NATO-országok által a magyar forradalom leverése után foganatosított diplomáciai bojkottban, a magyar tragédiáért elsősorban felelős Szovjetunióval szemben már 1957 januárjában feloldotta a retorziókat, egyáltalán nem törődve országa közvéleményével.²⁷ A Kádár-kormányt viszont, melyről pedig jól tudták, hogy egyszerű bábkormány, jóval tovább „karanténban” tartották. A hivatalos Magyarországgal szembeni bojkott természetesen sokkal kevésbé tűnt kockázatosnak és ártalmasnak a francia kormány szemében, s ennek révén bizonyos mértékig kielégíthették a francia közvélemény elvárásait is. Minden „visszafogottsága” ellenére azonban a Quai d’Orsay a hivatalos Magyarországgal sem akart teljes szakítást. Gondosan kerültek minden olyan lépést, amely veszélybe sodorhatta volna Franciaország magyarországi Követségének a működését és/vagy a létét.²⁸ Ezért nem is meglepő,

26 A NATO szerepéről a magyar forradalom kapcsán a NATO Nemzetközi Titkárságának levéltári dokumentumai alapján ld. *Kecskés Gusztáv*: A NATO és a magyar forradalom. In: A magyar forradalom eszméi. Eltírásuk és győzelmük. Szerk. Király Béla–Lee W. Congdon. Bp. 2001. 106–129.

27 Archives du Ministère des Affaires Etrangères (= AMAE) (Párizs) Services des Pactes, 210. doboz, N° 50.012 (1957. jan. 9.). Alexandre Parodi, Franciaország állandó képviselője a NATO Tanácsában távirata, Assistance des représentants des pays atlantiques aux réceptions soviétiques.

28 A francia Külügyminisztérium Kelet-Európai Aligazgatóságának feljegyzése. Relations diplomatiques avec la Hongrie (1957 eleje?). Ld. Documents diplomatiques français. 1957. I. (1er janvier–30 juin). Paris, 1990. 2–4.

hogy a budapesti francia diplomáciai misszió a Kádár-rendszerrel szemben ellenállókcal és ellenzékiekkel fenntartott kapcsolatainak nagyrészt csak információszerzési célból tulajdonított jelentőséget. Valódi együttműködésre inkább csak a forradalom leverését követő hónapokban találni néhány elszigetelt példát (pl. Bibó-féle *Tervezet a magyar kérdés kompromisszumos megoldására*). Óvatosság nyilvánult meg a magyar politikai emigráció kezelésében is.²⁹ A francia hatóságok bár lehetővé tették, hogy a *Magyar Forradalmi Tanács* 1957. január elején Strasbourgban megtartsa alakuló konferenciáját, mindazonáltal egyértelműen leszögezték: nem engedélyezik az emigránsok számára fegyverek felhalmozását vagy szállítását francia területen.³⁰ Egy ilyen gesztus ugyanis a Szovjetunióval való nyílt konfliktushoz vezethetett volna. Végül, a francia NATO-képviselő következetesen ellenezte, hogy bármilyen formában nyilvánosságra hozzák, miszerint a Szövetség foglalkozik a magyar kérdéssel.³¹ A francia *Külügyminisztérium* a magyar egyetemistáknak szánt segélyekkel kapcsolatban is kinyilvánította: „Kívánatos elkerülni minden közvetlen NATO-akciót”.³² A francia kormányzat tehát mindvégig tiszteletben tartotta az európai *status quo* íratlan szabályait.

Az előbbiekkal összefüggésben, az, ami még befolyásolta a francia diplomácia magatartását, azon törekvés volt, hogy szoros multilaterális együttműködésben alakítsa politikáját a NATO keretében, és rendszeresen egyeztessen főként az Egyesült Államokkal és Nagy-Britanniával. A Kádár-kormánnyal ápolandó viszonnal kapcsolatos döntéseket, a magyar menekültek befogadását és a magyarországi lakosság humanitárius segélyezésére irányuló akciókat alaposan megvitatták szövetségeseikkel. Amikor pedig a többi NATO-ország nem támogatta Franciaország valamelyik kezdeményezését, a Quai d’Orsay inkább lemondott terveiről: ez történt például a Magyarország gazdasági megsegítését célzó francia elképzeléssel is 1957 első hónapjaiban.³³

Hiába kezdődtek meg 1956. október 31-én az Egyiptom elleni francia–brit légitámadások, és dobtak le a szövetségeseik november 5-én ejtőernyősöket Port-Szaidra, majd hajtották végre 6-án a partraszállást, az amerikaiak nyomására még aznap be kellett fejezniük a hadműveleteket. Kénytelenek voltak elfogadni az ENSZ által felállított nemzetközi fegyveres erő Egyiptomba küldését,

29 A francia hatóságoknak az 1956-os forradalom utáni magyar politikai emigrációval kapcsolatos lépéseiről ld. *Keckés Gusztáv: A forradalmi Tanács és a francia diplomácia*. In: *Iratok az emigrációról*. Szerk. Király Béla–Balogh Piroska–Vitek Tamás. Bp. 2003. 105–117., 126–129.

30 AMAE Europe, 1944–1960, 97. dosszié, A Kelet-európai Aligazgatóság feljegyzése a Külügyminisztérium főtítkárához (1956. dec. 13.), *Création en Occident d’un „Comité national révolutionnaire” hongrois*.

31 AMAE Nations Unies et Organisations Internationales, 242. doboz, N° 50.408 (1956. okt. 27.). Alexandre Parodi, Franciaország állandó képviselője a NATO Tanácsában távirata.

32 Archives de l’OTAN (Brüsszel) AC/52–R/67 (1957. jan. 8.). Jegyzőkönyv a Tájékoztatási és Kulturális Kapcsolatok Bizottságának 1956. dec. 18-án 15 órától tartott üléséről.

33 AMAE Services des Pactes, 210. doboz, N° 50.132 (1957. márc. 6.). Alexandre Parodi, Franciaország állandó képviselője a NATO Tanácsában távirata, Aide à la Hongrie.

melynek első kontingensei már november 15-én meg is érkeztek. A francia és brit erők december 22-ig el is hagyták Egyiptom területét. A szuezi válság lezárulásával e tényezőnek a francia döntéshozókra tett hatása fokozatosan csökkent, átadva a helyet az 1962-ig tartó algériai háború kérdésének. Az Algériában folytatott politika ugyanis bizonyos mértékig szűkítette Franciaország mozgásterét az ENSZ-ben. Megállapíthatjuk, hogy az 1956-os magyar forradalom leverését követő időszakban a bipoláris világrend rendszere továbbra is erőteljesen befolyásolta a francia diplomácia Magyarországgal kapcsolatos magatartását. Ez tehát hosszútávon ható stratégiai tényező volt, ugyanakkor Franciaország közlekedési érdekei időleges, taktikai jellegű tényezőnek bizonyultak.

Összefoglalásként azt mondhatjuk tehát: a Quai d'Orsay Magyarország és a szovjet blokk irányában folytatott politikáját a vizsgált időszakban nagy stabilitás jellemezte. A francia álláspontot mindenekelőtt az Egyesült Államok és a Szovjetunió szembenállásával jellemezhető kétpólusú világrend szabályai határozták meg. Ez a nemzetközi környezet a be nem avatkozás politikáját, sőt a passzivitást írta elő számára. A csatlósállamok békés *fellazításának* koncepciója – vagyis a Szovjetuniótól függetlenedő külpolitika és az egyre liberálisabb belpolitika követésére való ösztönzés gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatok által³⁴ – ez volt az a keret, amelyből soha nem lépett ki Franciaország. E program lényegi elemei már az 1956 őszi lengyel és magyar válság előtt megfogalmazódtak a NATO-országok kelet-európai politikájában.³⁵ Sem a magyar forradalom kitörése, sem annak leverése nem változtatott érdemben ezen az irányvonalon, a francia kormányzat ugyanis nem vett tervbe semmilyen energikusabb intézkedést. A magyar semlegesség elfogadása a forradalom alatt, vagy Christian Pineau francia külügyminiszter Magyarország semlegesítésére vonatkozó javaslata, melyet 1956. december 18-án a francia *Nemzetgyűlés*ben jelentett be,³⁶ nem tekinthető ilyeneknek. Franciaország nemzetközi súlya nem is tett volna lehetővé bármiféle hatékony fellépést egy ekkora horderejű nemzetközi kérdésben. Így azután Jean-Paul Boncour, magyarországi francia követ hasonló tárgyú felvetése, amit a Budapestre látogató Csou En-laj kínai miniszterelnöknek adott elő 1957 januárjában, szintén egyszerű próbálkozásnak tűnik csupán.³⁷

A többi tényező, nevezetesen a szuezi válság és hosszabb távon az algériai háború, szintén gyakorolt némi befolyást a francia kormányra a magyar esemé-

34 *Békés Cs.*: Az 1956-os magyar forradalom i. m. 77.

35 Ezt bizonyítja a szovjet politika tendenciáit vizsgáló NATO-munkacsoport 1956. szept. 24-re dátumozott *Le dégel en Europe orientale* c. jelentése is. Ld. *Kecskés Gusztáv*: Az olvadás Kelet-Európában a Nyugat szemével. A NATO Nemzetközi Titkárságának belső dokumentuma. In: *Évkönyv*. VIII. 2000. Magyarország a jelenkorban. Szerk. Kőrösi Zsuzsanna–Standeisky Éva–Rainer M. János. Bp. 2000. 369–391.

36 *Journal Officiel de la République Française*. Débats parlementaires, Assemblée Nationale. Compte rendu in extenso des séances, questions écrites et réponses des ministres à ces questions. Troisième législature, Session ordinaire de 1956–1957, 1re séance du 18 décembre 1956. 60–90.

37 Jean Paul-Boncour, Franciaország magyarországi követének távirata, N° 65–69 (1957. jan. 18.). Ld. *Documents diplomatiques français*, 1957. I. i. m. 104–105.

nyekkel kapcsolatos politikájára, főként az *Egyesült Nemzetek Szervezetében*. Ezek a körülmények azonban csak időlegesek és taktikai jellegűek voltak az európai *status quo* elsőrendű szempontjához képest. A francia társadalom és politikai élet rendkívül heves reakciója elenyészően kevésbé nyomott a latban a Quai d'Orsay döntéshozatalában. Annyi bizonyos, hogy a francia diplomaták a közvélemény egészéhez hasonlóan nagy szimpátiával figyelték a magyar forradalom eseményeit (pl. Jean Laloy, Etienne Manac'h, Fernand Rouillon, Guy Turbet-Delof).³⁸ A fokozott érzelmi azonosulás és a kétségtelen szimpátia egyéni megnyilvánulásai azonban aligha módosították a végső döntések meghozatalát.

A magyar válság kívül esett Franciaország hatalmi érdekkörén. Ennek bizonyítására elég felidézni azt a tényt, hogy a francia külpolitika magyar ügygel kapcsolatos cselekvési területei Budapeستől igen távol estek. A francia kormány képviselői az ENSZ-ben, a NATO-ban vagy éppen a menekültek befogadása révén magában Franciaországban léptek fel közvetlen módon. Párizs tehát ott koncentrálna erőfeszítéseit, ahol a Szovjetunióval való közvetlen konfrontáció nélkül is cselekedhetett. Így a NATO-tagállamok által a Kádár-kormánnyal szemben érvényesített bojkott lehetővé tette a francia kormány számára, hogy bírálja a hivatalos Magyarországot a nyugati politikai liberalizmus nevében, anélkül, hogy veszélyes mértékben szembekerült volna Moszkvával. Természetesen éberrel figyelték a szovjet politika legcsekélyebb rezdüléseit is, jól tudván, hogy ezek döntő jelentőségűek a nemzetközi enyhülés szempontjából. Márpedig a francia diplomácia elsőrangú kérdésként kezelte az enyhülés és a leszerelés folytatásának a problémáját. Emiatt a Szovjetunióval való párbeszéd fenntartását fontosabbnak ítélték, mint a közép- és kelet-európai népek emancipációs törekvéseinek a támogatását. Ez az álláspont világosan kifejeződött Nagy Imre és társai 1958. júniusi kivégzésekor: „helyes, ha nem keverjük össze a kérdéseket. A Kelet és a Nyugat közötti dialógus más lapra tartozik, aminek a tétje túl súlyos ahhoz, hogy e téma megítélésében csupán érzelmeink vezessenek bennünket. A közvélemény, amely ma talán megértené, ha megszakítanánk Moszkvával a párbeszédet Nagy kivégzése miatt, néhány hónap elteltével viszont minden bizonnyal megróna minket ezért. Nem szabad túlságosan sietnünk, és nem szabad visszafordíthatatlan döntéseket hoznunk. [...] Mi tehát nem vagyunk hívei a szakításnak” – szögezte le Etienne de Crouy-Chanel, Franciaország állandó képviselője a NATO Tanácsában 1958. június 20-án.³⁹

A ma hozzáférhető források alapján megállapíthatjuk, hogy a magyar ügy nem volt elsődleges probléma Guy Mollet kormánya számára sem belpolitikai, sem nemzetközi vonatkozásban. A magyar forradalommal egy időben tartott mi-

38 A francia diplomatáknak a magyar forradalommal kapcsolatos szimpátiájáról ld. *Kecskés Gusztáv*: De l'autre côté du »rideau de fer«. La révolution hongroise de 1956 et la politique étrangère française à la lumière de quelques entretiens avec d'anciens diplomates. Specimina Nova 1999. 155–171.

39 AMAE Services des Pactes, 241. doboz, N° 57 (1958. jún. 20.). Etienne de Crouy-Chanel, Franciaország állandó képviselője a NATO Tanácsában távirata.

nisztertanácsi ülések során mindössze egyetlen alkalommal került elő a téma. A magyar válsággal foglalkozó első döntést november 7-én hozták, amikor a menekültek befogadásáról intézkedtek. A francia kormány természetesen bőségesen tárgyalta a nemzeti érdekeket közvetlenül érintő kérdéseket, mint például az algériai felkelőknek szánt fegyvereket szállító egyiptomi hajó, az Athos ügyét, az algériai FLN vezetőit szállító repülőgép elfogását vagy a szuezi háború fejleményeit.⁴⁰ Ha figyelemmel kísérjük Franciaország legfontosabb szövetségeseivel 1956. november–decemberben folytatott tárgyalásait, ugyanerre a megállapításra jutunk. A legmagasabb szinten folytatott megbeszélések során a magyar ügy alig vagy egyáltalán nem került terítékre. Guy Mollet és Konrad Adenauer nyugatnémet kancellár híres november 6-ai találkozásán az európai integráció volt a fő téma.⁴¹ Hervé Alphand, washingtoni francia nagykövét Dwight David Eisenhower amerikai elnöknel november 8-án tett látogatása során főként annak fontosságát húzta alá, hogy meg kell szilárdítani a szövetséget az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország közt a szuezi válság után, amely megrendítette a korábbi kölcsönös bizalmat.⁴² Végül, a francia–brit tárgyalásokon szinte kizárólag a szuezi háború és annak a következményei voltak napirenden.⁴³ Kétségtelen tehát, hogy sem Párizsban, sem a nyugati döntéshozó központokban általában nem ítélték a magyar kérdést elsődlegesen fontosnak. Kiterjeszthetjük e megállapítást a *Nyugat-európai Unió* (UEO) Tanácsának december 10-i⁴⁴ és a NATO Tanács december 11–14-én Párizsban megtartott miniszteri szintű üléseire is.

Ha a Quai d'Orsay magyar üggyel kapcsolatos politikáját a nemzetközi kapcsolatok történetébe ágyazva vizsgáljuk, kitűnik, hogy az általa követett álláspont és magatartás tökéletesen illeszkedett a nyugati diplomácia általános irányvonalába. Akárcsak a Mollet-kabinet, a többi nyugati kormányzat is – saját közvéleményükkel ellentétben – tisztában volt azzal, hogy mennyire szűk mozgástér áll rendelkezésére a magyarországi forradalmi események befolyásolására. A szovjet blokkal szembeni katonai beavatkozás vagy energikusabb politikai fellépés nem is vetődött fel e körökben. Nemcsak a franciákra, de a nyugati

40 Nem volt lehetőségem tanulmányozni a minisztertanácsi ülésekről készített jegyzőkönyveket. Megállapításaim Patricia Gillet-nek, a Nemzeti Levéltár (Párizs) XX. Századi Szekciója illetékes levéltárosának közlésein, valamint a Nemzeti Levéltár következő dobozainak anyagán nyugszanak: F60 2766 (Ordre du jour du Conseil des Ministres, 1956–1958, dossier: janvier 1956–décembre 1956) és F60 2772 (Communiqués de Presse des Conseils des ministres, dossier: janvier 1956–décembre 1959).

41 AMAE Secrétariat général (1945–1971), »Entretiens et messages«, 1956. szept. 3–1957. szept., G. Mollet és K. Adenauer 1956. nov. 6-i tárgyalásainak jegyzőkönyve. Ld. Documents diplomatiques français. 1956. III. (24 octobre–31 décembre). Paris, 1990. 231–238.

42 AMAE Secrétariat général (1945–1971), Suez, 82, N° 7028–7038 (1956. nov. 8.). Hervé Alphand-nak, Franciaország washingtoni nagykövetének távirata. Ld. Documents diplomatiques français. 1956. III. i. m. 251–253.

43 AMAE Secrétariat général (1945–1971), »Entretiens et messages«, 1956. szept. 3–1957. szept., N° 278/SGL (1956. dec. 4.). Jean Chauvel-nek, Franciaország londoni nagykövetének jelentése.

44 Összefoglaló a Nyugat-Európai Unió Tanácsának 1956. dec. 10-i üléséről. Ld. Documents diplomatiques français. 1956. III. i. m. 512–518.

vezetőkre általában is igaz, hogy a Kelet és Nyugat közti enyhülési folyamat továbbvitelét kívánták, és ezért nagy jelentőséget tulajdonítottak a Szovjetunióval folytatott dialógus fenntartásának. Ami Magyarországot illeti, Párizs folyamatosan egyeztetette álláspontját partnereivel a NATO fórumain és a kétoldalú konzultációk során. Az egyező geostratégiai helyzeten túl az állandó kontaktus tette lehetővé a NATO-országoknak a közös diplomáciai irányvonal kialakítását. Franciaországnak a Nagy-Britanniához és az Egyesült Államokhoz fűződő kapcsolatai voltak ekkor nyilvánvalóan a legerősebbek.

Az 1956-os magyar forradalom, valamint annak leverése nem provokált tényleges konfliktust a nyugati és a keleti blokk között, mivel a Szovjetunió a válság során a saját befolyási övezetén belül cselekedett. A kortársak benyomása azonban az volt, hogy a magyar válság és az általa keltett veszélyek a két blokk közti ideológiai szembenállásból következnek. Mindenesetre ilyen következtetést sugallt az amerikaiak által finanszírozott rádióállomások – a *Szabad Európa Rádió* és az *Amerika Hangja* – által Kelet-Európa felé sugárzott propaganda. Még az 1956-os év folyamán is arról esett itt szó, hogy az Egyesült Államok nem nézné ölbe tett kézzel, ha egy csatlósállam népe fellázadna szovjet elnyomói ellen. A nyugati közvélemény különlegesen élénk reagálása szintén azt a látszatot keltette, hogy rendkívül veszélyes helyzetről van szó. Valójában azonban a magyar forradalom nem ilyen jellegű válság volt, mivel nem idézte elő a világháború kitörésének a kockázatát. 1956 őszén Magyarország esetében más volt a helyzet, mint például a koreai háború, a két berlini válság, a kubai rakétaválság, a vietnami háború vagy az afganisztáni szovjet invázió esetében, ahol tehát a két tábor ténylegesen szembekerült egymással. A magyar forradalom sokkal inkább az 1953-as kelet-berlini felkelésre, az 1968-as prágai tavaszra és az 1980–1981-es lengyel mozgalomra látszott hasonlítani, hiszen ezen események a szovjet érdekszférán belül zajlottak le. Ezek a „válságok” megrekedtek a polémia, a propaganda és a közvélemény szintjén, és nem rendítették meg komolyan a kelet–nyugati kapcsolatokat.⁴⁵ S bár a magyar forradalom átmenetileg megnövelte a két blokk közt a feszültséget, hosszútávon nem gyakorolt jelentős befolyást a két tábor közötti viszony alakulására.⁴⁶

Mi a helyzet végül a magyar forradalomnak a magyar–francia kapcsolatokra tett hatásával? Az 1955–1956 folyamán regisztrált fokozatos javulást nemcsak hogy megállította, de durván vissza is vetette a NATO-országok diplomáciai bojkottja, amit a forradalom leverése, illetve a Kádár-kormány hatalomra kerülése miatti tiltakozás nyílt kifejezésére vezettek be: „A nyugati képviseltekre tekintve visszatért a Rákosi-korszak” – panaszkodott Henri Quioc, a budapesti francia követség tanácsosa 1957 januárjában.⁴⁷ Mindazonáltal, 1957 ősztől már a lassú

45 *Békés Csaba*: Hidegháború, enyhülés és az 1956-os magyar forradalom. In: *Évkönyv*. V. i. m. 204.; *Uő*: Az 1956-os magyar forradalom i. m. 70–71.

46 *Békés Cs.*: Az 1956-os magyar forradalom i. m. 70–71.

47 AMAE Europe 1944–1960, Hongrie, 89. dosszié, N° 157/EU (1957. jan. 31.). Henri Quioc-nak, a budapesti francia Követség tanácsosának jelentése, Situation et perspectives.

felmelegedés jeleit lehet megfigyelni, ami az ezt követő egy évben fokozatosan tovább terjedt. Néhány éven belül pedig a kapcsolatok szívélyessége jelentősen meghaladta a forradalom előtti szintet is: 1959 áprilisában kereskedelmi egyezményt, 1960 nyarán légiügyi egyezményt, 1961 októberében pedig kulturális cse-reprográmot írtak alá a két ország kormányai; 1961. március–áprilisában, majd 1963 április–májusában francia parlamenti küldöttség járt Magyarországon; 1963 júliusában magyar parlamenti delegáció látogatott Franciaországba; végül 1963 decemberében nagykövetségi szintre emelték a magyar és a francia diplomáciai képviselőket.⁴⁸ A két ország közti viszony javulásához hozzájárult a kelet–nyugati párbeszéd újbóli megélénkülése 1957 tavaszán, a fellazítási politika gyakorlati alkalmazása a francia oldalról, a Kádár-rendszer megszilárdulása, továbbá a magyar diplomácia erőfeszítései a nyugati hatalmakkal való viszony rendezésére, és nem utolsósorban a forradalom utáni megtorlások enyhülése, főként pedig az 1963-as nagy amnesztia.

A korszak magyar–francia kapcsolatait több évtized távlatából vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az 1956-os magyar forradalom – minden látszat ellenére – nem gyakorolt lényegi hatást e viszony további alakulására. Charles de Gaulle elnöknek az új magyar nagykövet látogatásakor, 1964-ben mondott szavai jól illusztrálják megállapításunkat: „Nem volt népeink között a múltban semmi olyan zavaró ügy, ami meggátolhatná kulturális és gazdasági kapcsolataink állandó fejlődését.”⁴⁹ Érdekes megfigyelni, hogy a két ország közti kapcsolatok nem minden területét érintették egyenlő mértékben a forradalom utáni gyors változások. Míg a politikai, diplomáciai és kulturális kapcsolatok esetén komoly kilengéseket regisztráltunk, a gazdasági kapcsolatok ennél nagyobb stabilitást mutattak.⁵⁰ A többéves diplomáciai bojkott ellenére a francia–magyar kapcsolatok végül nemcsak normalizálódtak, de az 1960-as években az 1956. októberi szintnél is jóval magasabb fokúvá váltak.

Az 1956-os magyar forradalom igazi hatása a francia–magyar viszony történetében így nem annyira a diplomáciai, politikai, gazdasági vagy kulturális szférában lelhető fel, hanem a közvéleményben. A franciák tudatának a mélyén csaknem fél évszázadon át megőrzött emlékek ugyanis sokkal tartósabbnak bizonyultak. A „mártír Magyarországnak” nyújtott segítség és a magyar menekültek befogadása ma is sokakban elevenen él. A magyar nép történeti emlékezetébe viszont az 1956-os tragédia kapcsán éppen hogy az íródott be, hogy a Nyugat magára hagyott bennünket a bajban. A történetírás ugyanakkor nem mulaszthatja el hangsúlyozni, hogy 1956-ban a franciák többsége – ha nem is fegyverrel a kézben, de a szívével – végig mellettünk állt.

48 MOL XIX-J-1-j, Franciaország 1945–1964, 3. doboz, sz. n./1965 (1965. ápr. 23.). Feljegyzés a magyar–francia kapcsolatok alakulásáról. Vö. *Garadnai Z.*: i. m. 115–119., 142–145.

49 MOL XIX-J-1-j, Franciaország 1945–1964, 2. doboz, 004588/1/1964 (1964. júl. 13.). Valkó Márton, Magyarország franciaországi nagykövetének jelentése, idézi: *Garadnai Z.*: i. m. 119. és 145.

50 AMAE Europe 1944–1960, Hongrie, 107. dosszié, (1958. máj. 18.). A Kelet-Európai Aligazgatóság feljegyzése a főtítkárnak, Questions hongroises.

GUSZTÁV KECSKÉS

FRENCH DIPLOMACY AND THE HUNGARIAN REVOLUTION OF 1956

The study summarises the main conclusions of a Ph.D. thesis entitled *La diplomatie Française et la révolution hongroise de 1956* (University of Pécs, Sorbonne Paris III, 2003). The historiographical introduction provides an overview of recent scholarly publications on the international context of the Hungarian revolution, French writings on the events of 1956, and the reaction in France to other works on the subject. The study, which is based mainly on archival sources, is the result of research at the archives of the Ministry of Foreign Affairs in Paris, NATO's International Staff in Brussels, and the Ministry of Foreign Affairs in Budapest.

The study outlines the policies pursued by the Quai d'Orsay with regard to Hungary before, during and after the revolution. It seeks to evaluate the factors influencing French diplomacy and its decisions with regard to the Hungarian uprising. The principal conclusions may be summarised in the following three points:

1) The position of the French ministry was characterised by great stability and a lack of change throughout the period under examination. France would not intervene in the affairs of the opposing military bloc led by the Soviet Union. Thus the French government made no plans for military or political action at any time during the Hungarian crisis. Its position was determined in large part by a powerlessness stemming from the bipolar political set-up of the Cold War era as well as the more immediate circumstances of the Suez Canal Crisis and the war in Algeria. Furthermore there is no indication that the decision-making process was influenced by the extremely intense reaction of French society and domestic politics, the clearly sympathetic position of staff working at the Ministry of Foreign Affairs, or the otherwise excellent work of gathering information of French diplomacy. The Hungarian revolution was of secondary importance to the French government. This is demonstrated by the fact that the Hungarian events were placed on the agenda of the Council of Ministers on just one occasion during the crisis. In the international arena, France's priority was its relationship with the Soviet Union rather than its relations with other Soviet-bloc countries. It was careful to avoid any direct confrontation with Moscow. Thus the main areas of French activity regarding the Hungarian events were outside of Hungary (UN, NATO, or France itself when it came to receiving refugees). Hungarian affairs had little bearing on France's relations with its western allies: the topic was hardly mentioned during high-level discussions with the British, Americans and West Germans in November–December 1956.

2) French foreign policy and practice perfectly accommodated the position of western diplomacy. Its responses reflected the limited room for manoeuvre provided by the bipolar international system. Further, the Quai d'Orsay constantly conciliated its position on Hungary with its allies.

3) Despite all appearances, the Hungarian revolution had no major long-term effects on Hungarian–French diplomatic relations. Thus, even though French–Hungarian diplomatic relations (which had progressively improved in an earlier period of détente) were reduced to a protocolary minimum after the Soviet Union's suppression of the revolution, nevertheless by the autumn of 1958 bilateral relations were essentially normalised – despite a slight hiccup following the execution of Imre Nagy. Indeed, by the early 1960s relations were even more cordial than before.